

Jevrejski Beč

Janoš Kalmar



austrijski kulturni forum ^{bag}



JEVREJSKI BEČ

Fotografije Janoša Kalmara

JANOŠ KALMAR je rođen u Budimpešti i živi od 1956. godine u Austriji. Po završetku studija agronomije bavi se od 1967. fotografijom i novinarstvom, prevashodno fotografisanjem arhitekture *Jugendstila* u Budimpešti, Pragu i Beču.

Kroz 54 panoa ove izložbe, Kalmar, koji je izvrstan poznavalac jevrejske tradicije, svojim ambicioznim delom ušao je u trag prošlosti jevrejskog života i njegovog raznolikog odraza na sliku grada Beča: od srednjevekovne sinagoge na Jevrejskom trgu (Judensplatz), preko nekadašnjeg geta u 2. okrugu (Leopoldstadt), raskošnih palata duž ulice Ring, sve do ordinacije dr. Frojda. Pored klasičnih znamenitosti predstavljena je i sadašnjica male jevrejske zajednice.

Muzej na jevrejskom trgu je ishodište putovanja kroz hiljadugodišnju promjenljivu istoriju bečkog Jevrejstva. Spomenik u obliku mauzoleja, autorke Rejčel Vajtrid predstavlja „izvrnute“ zidove biblioteke. Na podnim pločama zabeležena su imena mesta, u kojima su za vreme nacističke vlasti stradali Jevreji Austrije.



Na raznolikost jevrejskih tradicija kao i njihov doprinos austrijskoj kulturi, koncentrisan je Jevrejski muzej grada Beča u Palati Eskeles, koji je od 1993. postavio preko 70 izložbi.

Sa ova dva muzeja nije samo Jevrejska zajednica Beča dobila važna stecišta diskusija i prezentacija. Interesovanje Austrijanaca i inostranih posetilaca za ove ustanove, svedoči o velikoj potrebi za aktivnim dijalogom. To je, uostalom, pored želje za tačnom i objektivnom informisanošću, bitno i za život današnjih Jevrejskih zajednica.

Zato izložba fotografija „Jevrejski Beč“ daje prednost sadašnjosti: studenti bečke Ješive pri proučavanju Tore, učenici „Lauder Habad“ škole, u kojoj su dobrodošla i nejevrejska deca, Sefardski centar u ulice „Tempelgasse“ u drugom bečkom okrugu, centar „Maimonides“ u 19. bečkom okrugu, bečki Gradski hram, veseli praznik Purim, jevrejski umetnici i intelektualci, kao što su Elfride Gerstl, Doron Rabinovići, Lena Rotštajn, Timna Brauer, jeverejsko sportsko društvo Hakoah, prodavnice sa košer proizvodima, koje većinom drže doseljenici iz bivšeg Sovjetskog saveza.

Putujuća izložba „Jevrejski Beč“ je od jeseni 2001. gostovala u Nemačkoj, Kanadi, Slovačkoj, Bosni, Ukrajini i Bugarskoj. Posle Rumunije, posetiće i Tursku, Hrvatsku, Letoniju, Litvaniju i Poljsku, a predviđena je i turnjea po Severnoj i Južnoj Americi.

Malo je evropskih gradova čiji je razvoj tako usko povezan sa istorijom Jevreja kao što je to slučaj sa Bečom. Prvi bečki Jevrejin koji je pismeno pomenut, bio je čovek po imenu Šlom (c. 1192/95); veruje se da je on bio zadužen za kovanje srebrnog novca, koji je Leopold V. dobio kao otkupninu za predaju Kralja Ričarda I. („Ričard Lavlje srce“). Srednjevekovni jevrejski geto se nalazio na prostoru oko današnjeg Jevrejskog trga (Judenplatz). I tada je pozajmljivanje novca, kojim su se Jevreji uglavnom bavili, izazivalo verske predrasude i nasilje kod nejevrejskog stanovništva. Godine 1420./1421. su neki od bečkih Jevreja bili optuženi da su navodno pomagali *Husite*; a takozvana prva bečka *gezera*, koja je usledila, rezultirala je u proterivanju i ubijanju celokupnog jevrejskog stanovništva Beča.

Tek 150 godina kasnije, tu je ponovo počeo da se naseljava manji broj jevrejskih porodica. Za vreme turskih ratova, jevrejski trgovci su za habsburške vladare bili od vitalnog značaja, jer su snabdevali njihovu vojsku. Godine 1624. bečkim Jevrejima je odobreno naseljavanje u regionu „Unterer Werd“ (sadašnji 2. bečki okrug) gde je u to vreme sagrađena i velika sinagoga. Međutim godine 1670. antisemitizam je ponovo uzeo maha do te mere, da su bečki Jevreji po drugi put bili proterani. Bili su tolerisani samo trgovci i finansijeri, i to zbog koristi koje



su vladari od njih imali. Jedan od njih, Samuel Openhajmer, bio je lični bankar Leopolda I.; njegov naslednik Samson Verthajmer bio je jedna od najvažnijih jevrejskih ličnosti u Evropi.

„Ukaz o toleranciji“ Josifa II., 1782. omogućila je Jevrejima da ispovedaju svoju veru, pohađaju univerzitete i izučavaju nova zanimanja. Međutim, sloboda da se po sopstvenoj želji naseljavaju u regionima koje sami izaberu, bila im je još uvek uskraćena.

Tada je nastao raskol između bogatih, „tolerisanih“ Jevreja i nepoželjnih Jevreja, koji su bili primorani da borave van grada i da zarađuju novac kao torbari ili ulični trgovci.

U toku epohe „Bidermajer“, Jevrejka Fani fon Arnštajn osnovala je salon koji je postao omiljeno sastajalište umetnika i uopšte ljudi koji su uživali u razmeni mišljenja, a time je počelo da splašnja i antijevrejsko raspoloženje.

Klasicističku sinagogu u ulici „Sajtenštete“ izgrađenu između 1824. i 1826., projektovao je Jozef Kornhojzel. Pomenutom sinagogom bile su povezane ličnosti kao što su rabi Isak Noa Manhajmer i kantor i kompozitor Salomon Sulcer.



Tek 1867. godine Jevreji su postali punopravni građani. Beč kao glavni grad austro-ugarske monarhije i kao ekonomski centar, privukao je veliki broj jevrejskih doseljenika, što je dovelo do rasta Jevrejske zajednice. Bogati jevrejski građani (Verthajm, Todesko, Epštajn, Efrusi i drugi) pridružili su se visokom društvu i izgradili sebi veličanstvene palate duž ulice Ring. Umetnici i naučnici jevrejskog porekla su ostavili značajan trag u istoriji Beča. Spisak poznatih ljudi uključuje Artura Šniclera, Karla Krausa, Gustava Malera, Maksa Rajnharta, Ota Levija, Roberta Baranija, Huga fon Hofmanstala, Arnolda Šenberga i Sigmunda Frojda. Istočni Jevreji, koji su bili siromašniji i pristizali u Beč iz Galicije i Rusije – postali su glavna meta antisemitizma. Kao reakcija na to neprijateljstvo rodio se cionizam, delo Teodora Hercla. Njegova ideja o osnivanju Jevrejske države, bila je primljena sa posebnim entuzijazmom, pogotovu od strane jevrejskih imigranata iz istočne Evrope.

Godine 1938. Austrija je pripojena Hitlerovoj Nemačkoj. Jevrejima koji su živeli u Austriji je oduzeta imovina, bili su poniženi i isključeni iz poslovnog života i obrazovanja. Do 1941. godine oko 120.000 Jevreja je napustilo zemlju da bi još 65,000 bilo pogubljeno kao žrtve „konačnog rešenja“.



Krajem rata 1945., jevrejska populacija u Beču se svela na svega 1,500 osoba. Do 2000. godine Jevrejska zajednica je dostigla broj od 10.000. Pored njih tu živi još 5.000 onih koji nisu registrovani u zajednici. Od 1980. ova mala, ali veoma aktivna zajednica osnovala je nekoliko škola, obdaništa i drugih socijalno korisnih ustanova i udruženja, čime je pored osnovnih uslova za život obezbeđeno očuvanje tradicije i stvorena osnova za ponovno inkorporiranje jevrejske kulture u život grada Beča. Najbolji dokaz za to je veliko interesovanje ne samo jevrejske, nego i šire publike za manifestacije i festivale u organizaciji Jevrejske zajednice.

Kao prpratna knjiga ove izložbe preporučuje se istoimeni fotoalbum Janoša Kalmara i Alfreda Štalcera na nemačkom i engleskom jeziku u izdanju „Pichler Verlag, Wien“ (95 stranica, tvrdi povez).



